

یک مدرسه‌ی ژاپنی در هشت پرده گزارشی از مدرسه‌ی آی‌چی در ژاپن

یکی از ویژگی‌های آموزش و پرورش ژاپن این است که آموزش و پرورش عمومی، آموزش تخصصی و تحصیلات تکمیلی همه زیر چتر یک وزارتخانه قرار می‌گیرند. این ویژگی امکان تعامل، هماهنگی، ارتباط معنادار آموزشی و تحقیقاتی را فراهم می‌کند و سبب می‌شود استاد دانشگاه در مدرسه حضور آموزشی و تحقیقاتی داشته باشد. در مواردی، حتی در بخشی از سال، نقش اجرایی و مدیریتی در آموزش عمومی یا حتی پیش‌دبستانی هم ایفا کند. به این دلیل، وجود مدرسه‌های وابسته به دانشگاه در ژاپن کاری رایج است. در بازدیدهایی که از چند مدرسه داشتیم، بزرگی مساحت مدرسه‌ها مشهود بود. گفته‌های برخی متخصصان آشنا به آموزش و پرورش ژاپن نیز از اختصاص فضاهای بزرگ به مدرسه‌ها حکایت دارد. این در حالی است که زمین در ژاپن، به دلیل محدودیت، حائز اهمیت است و بسیار حساب‌شده از آن استفاده می‌شود. گزارشی که در زیر می‌خوانید گشت و گذاری دو ساعته در یکی از این مدرسه‌هاست.

ویژگی‌های برجسته‌ی مدرسه

۱ راهروهای مدرسه

عرض راهرو تقریباً نصف عرض معمول راهروهای مدرسه‌های کشور ماست، اما کلاس‌ها بزرگ‌ترند. هر کلاس دو در به سمت راهرو و پنجره به سمت حیاط دارد. به سمت راهرو نیز هم‌هانش پنجره است و کلاس کاملاً پیداست. برخلاف مدرسه‌های ایران، راهرو در وسط ساختمان نیست، بلکه کنار ساختمان و فقط یک طرف کلاس است. به این ترتیب، راهرو نیز به سمت حیاط

شده‌اند. در کلاس‌های پایه‌های چهارم، پنجم و ششم، یک کلاس به آن دسته از دانش‌آموزان ژاپنی اختصاص دارد که پیش از این در کشورهای دیگر تحصیل کرده‌اند.

در این کلاس‌ها بیشتر زبان ژاپنی آموزش داده می‌شود و با روش‌های شاد و توأم با بازی، مراحل آموزش تطبیقی طی می‌شود. در سایر کلاس‌ها حدود ۴۰ نفر دانش‌آموز در هر کلاس حضور دارند.

دبستان «آی‌چی» در شهر «ناگویا»، در زمینی بزرگ و در چهار بلوک ساختمانی احداث شده است. هر بلوک دارای سه طبقه است و طبقات هر بلوک از طریق پل به هم ارتباط دارند. چینش کلاس‌ها به نحوی است که کلاس‌های هم‌پایه در مجاورت هم قرار دارند. علاوه بر آن، مدرسه زمین بزرگ ورزشی، استخر شنا، استخر پرورش ماهی و ساختمان مستقل آشپزخانه دارد. ۶۷۵ دانش‌آموز این مدرسه در ۲۳ کلاس تقسیم

۲ زمین و فضاهای ورزشی

اگرچه ژاپن سرزمین سرسبزی است و آب فراوان دارد و نگهداری چمن برای آن کشور کار دشواری نیست، اما در چند مدرسه از جمله همین دبستان ناگویا، زمین ورزش از ماسه‌های ساحلی پوشیده و انباشته شده بود. علت را جویا نشدیم، اما روشن است، نگهداری زمین ماسه‌ای راحت‌تر و کم‌هزینه‌تر است. دانش‌آموزان در صورت افتادن و برخورد با ماسه، آسیب کمتری می‌بینند. علاوه بر آن، مدرسه استخر شنای روباز دارد که در خیلی از مدرسه‌های ژاپن دیده می‌شود.

۳ دفتر معلمان

در چند مدرسه و از جمله این مدرسه، دفتر معلمان اتاق کار بزرگی است که در آن میزهای متعدد کوچکی در کنار هم چیده شده‌اند و هر میز با پارتیشن کوتاهی از میز کناری جدا شده است. روی همه میزها انباشته است از کتاب، کاغذ و وسایل کار معلم. در وهله اول، روی همه میزها نوعی بی‌نظمی مشاهده می‌شود، ولی این پدیده در همه‌ی

دفتر مدرسه مراجعه نمی‌کند. معلم دانش‌آموزی را برای گرفتن ابزار به دفتر مدرسه نمی‌فرستد و همه‌چیز در دسترس است. از دیوار راهروها حداکثر استفاده می‌شود و روزنامه‌های دیواری، دست‌نوشته‌ها و فعالیت‌های دانش‌آموزان در آن‌ها نصب می‌شود. در مقابل یا مجاور هر کلاس یک آبخوری و روشویی با حداقل سه یا چهار شیر آب وجود دارد و دانش‌آموزان هر کلاس در کمترین زمان و مسافت به آبخوری دسترسی دارند.

پنجره دارد. نور طبیعی هم در راهروها وجود دارد. در کنار راهروها، قفسه‌ها و ابزار و وسایل متعددی تعبیه شده‌اند که بسیار جلب‌نظر می‌کنند. کیف، جامدادی و هر آنچه دانش‌آموزان با خود می‌آوردند، داخل آن قفسه‌ها قرار می‌گیرند. لباس‌های اضافی در جارختی‌های متحرک کنار راهرو آویخته می‌شوند.

سبدهایی هم ابزار بازی و ورزشی مثل توپ و غیره را در خود جای داده‌اند. هیچ دانش‌آموزی برای گرفتن توپ به

ورود کفش به مدرسه ممنوع

در ورودی همه‌ی مدرسه‌ها جاکفشی‌هایی شبیه آنچه در ورودی مسجدهای خودمان داریم، قرار دارند. همه‌ی دانش‌آموزان، معلمان و مسئولان مدرسه کفش‌هایشان را عوض می‌کنند. دانش‌آموزان کفش‌های راحتی می‌پوشند و بقیه با نوعی دمپایی که در بعضی مدرسه‌ها شبیه هم هستند، وارد مدرسه می‌شوند بنابراین، بدون استثنا در همه‌ی مدرسه‌ها از جمله این مدرسه، از ما خواسته شد کفش‌هایمان را داخل جاکفشی بگذاریم و دمپایی مخصوص بپوشیم. این کار به احتمال زیاد برای کنترل و رعایت بیشتر و بهتر بهداشت و راحتی دانش‌آموزان مدرسه برنامه‌ریزی شده است.

بنابراین، از هر کلاس بیش از ۱۰ نفر به آشپزخانه می‌روند. نظم دانش‌آموزان همه‌ی پایه‌ها که باید در این زمان مشخص و محدود غذا را حمل کنند، شگفت‌انگیز بود. چرا که به هر ترتیبی که از هر کلاس به صف حمل غذا می‌رسیدند، با کمال حوصله در انتهای صف می‌ایستادند. شاید هم خروج از کلاس‌ها با چند دقیقه تفاوت برنامه‌ریزی می‌شود. آشپزخانه دو در دارد، یکی برای ورود و دیگری برای خروج. در ابتدای در ورودی، هر دو نفر از دانش‌آموزان یک چارچوبه‌ی ساده را برمی‌دارند که شبیه برانکارد است و شبکه‌های داخلی آن برای جای گرفتن سطل فلزی دردار غذا یا سبد شیر و سبد ظروف طراحی شده است. سطل‌های غذا که برای هر نوع غذا یکسان و هم‌اندازه‌اند، قبل از آمدن دانش‌آموزان به آشپزخانه همگی آماده شده‌اند و هر سطل فقط در شبکه‌ی داخلی یکی از

مراسم ناهار تقسیم‌بندی شده‌اند و به‌صورت دوره‌ای مسئولیتی را برعهده دارند. در روز بازدید ما از مدرسه، غذای دانش‌آموزان شامل برنج، نوعی خورش و سوپ بود. علاوه بر آن، همه‌روزه یک بطری شیر به همراه غذا به دانش‌آموزان داده می‌شود. همه‌ی دانش‌آموزان در کلاس خودشان ناهار می‌خورند. ویژگی بارز میز و صندلی کلاس‌ها این است که هر دانش‌آموز یک میز یک نفره‌ی مربع شکل و یک صندلی جداگانه دارد. به این ترتیب، به راحتی میزها و صندلی‌ها جابه‌جا می‌شوند و چینش کلاس تغییر می‌کند. همه‌ی دانش‌آموزان هنگام فراهم کردن مقدمات صرف ناهار روپوش سفید می‌پوشند، کلاه سفید بر سر و ماسک محافظ بر دهان می‌گذارند. تعداد دانش‌آموزانی که برای حمل غذا به آشپزخانه می‌روند، برای آوردن هر نوع غذا و سبد شیر، دو نفر و برای حمل ظرف‌های غذا دو یا چهار نفر است.

مدرسه‌هایی که مشاهده کردیم وجود داشت. در واقع نشانگر کار و فعالیت مداوم معلمان است. علاوه بر این، روی هر میز تلفن و لپ‌تاپ نیز دیده می‌شود. معمولاً یکی دو معلم نیز پشت میز کارشان، بی‌توجه به حضور ما، مشغول اند. دفتر معلمان تنها جایی برای استراحت و خوردن جای و قهوه نیست، بلکه به تمام معنی اتاق کار است.

۴ خوردن ناهار در مدرسه

براساس شنیده‌ها، همه‌ی مدرسه‌های ژاپن ساعتی برای ناهار خوردن دارند که گفته می‌شود ژاپنی‌ها به آن برنامه‌ی آموزشی پنهان می‌گویند. این برنامه دانش‌آموزان را با سبک زندگی و مهارت‌های گوناگون آشنا می‌کند. در دبستان ناگویا ننگ ناهار ۱ بعدازظهر است که با پخش آهنگ کوتاهی از بلندگوهای مدرسه شروع می‌شود. دانش‌آموزان هر پایه قبلاً برای اجرای

همه سرحال و سرزننده مشاهده می‌شوند. البته برای ما که بازدیدکننده بودیم، گاهی با حرکات کودکانه و شکلک ابراز وجود می‌کردند. در ادامه‌ی صرف ناهار، دانش‌آموزانی که سیر نشده‌اند و غذای بیشتری می‌خواهند، به کنار همان میزهای توزیع غذا می‌آیند. این بار معمولاً معلم غذای مازاد را توزیع می‌کند. برای اینکه کنترل اندازه‌ی غذا به دانش‌آموزان متقاضی در دستش باشد و توزیع درست انجام شود. پس از خوردن ناهار، دو نفر از دانش‌آموزان در انتهای کلاس می‌ایستند و لحظاتی کوتاه نیایش می‌کنند (نوعی شکرگزاری). سپس به سرعت ظرف‌ها جمع‌آوری می‌شوند و ظرف‌های خالی به همان ترتیب به آشپزخانه باز گردانده می‌شوند. این برنامه از ابتدا تا انتها فقط ۴۰ دقیقه طول می‌کشد و سراسر آن آموزش سبک زندگی است.

۵ زنگ پاکیزگی

گفته می‌شود ناهار خوردن در مدرسه و زنگ پاکیزگی دو برنامه‌ی آموزشی پنهان در مدرسه‌های ژاپن هستند. زنگ پاکیزگی همه‌روزه پس از صرف ناهار و با پخش آهنگ شروع می‌شود. همه‌ی دانش‌آموزان مدرسه (۶۷۵ نفر) گروه‌بندی شده‌اند. هر گروه مسئولیت‌هایی برعهده دارد و با ابزارهای مخصوص مشغول پاک کردن و تمیز کردن مدرسه می‌شود. ابزار تمیز کردن مدرسه شامل حوله برای تمیز کردن میز، صندلی، کف و دیوارها، تی، جاروی دستی، جاروی دسته‌دار بلند، خاک‌انداز و جاروهای بزرگ برای تمیز کردن محوطه است. دانش‌آموزان این وسایل را از اتاقک مخصوص برمی‌دارند. حوله نیز از روی بند رختی که در راهروهای مدرسه گذاشته شده است و پس از تمیز کردن مدرسه در روز قبل شسته و خشک شده است، برداشته

چارچوبه‌ها قرار می‌گیرد و دو دانش‌آموز آن را به کلاس می‌برند. همین‌طور سبید شیر و سبید ظروف. همه‌ی این کارها با سرعت بسیار زیاد و بدون دستپاچگی و با نظمی قابل تحسین انجام می‌شود. در سراسر این فرایند که به رساندن غذا به کلاس درس می‌انجامد، شور و نشاط و روحیه‌ی تعاون و مشارکت در دانش‌آموزان موج می‌زند. در این فاصله، دانش‌آموزانی که در کلاس منتظر آمدن غذا بوده‌اند، میزها را به‌صورت ردیف‌های طولی مرتب کرده‌اند و آماده‌ی دریافت و خوردن غذا هستند. در مدرسه‌هایی که ما بازدید کردیم، کلاس‌ها دو در ورودی داشتند؛ یک در جلوی کلاس به سمت تخته‌سیاه و در دیگر در انتهای کلاس. در انتهای کلاس، چند میز کار هم قرار دارد و روبه‌روی دیوار تخته‌سیاه، در نقطه‌ی مقابل، یک وایت‌برد نصب شده است.

چارچوبه‌ها قرار می‌گیرد و دو دانش‌آموز آن را به کلاس می‌برند. همین‌طور سبید شیر و سبید ظروف. همه‌ی این کارها با سرعت بسیار زیاد و بدون دستپاچگی و با نظمی قابل تحسین انجام می‌شود.

در سراسر این فرایند که به رساندن غذا به کلاس درس می‌انجامد، شور و نشاط و روحیه‌ی تعاون و مشارکت در دانش‌آموزان موج می‌زند. در این فاصله، دانش‌آموزانی که در کلاس منتظر آمدن غذا بوده‌اند، میزها را به‌صورت ردیف‌های طولی مرتب کرده‌اند و آماده‌ی دریافت و خوردن غذا هستند.

در مدرسه‌هایی که ما بازدید کردیم، کلاس‌ها دو در ورودی داشتند؛ یک در جلوی کلاس به سمت تخته‌سیاه و در دیگر در انتهای کلاس. در انتهای کلاس، چند میز کار هم قرار دارد و روبه‌روی دیوار تخته‌سیاه، در نقطه‌ی مقابل، یک وایت‌برد نصب شده است.

می‌شود. هنگام تمیز کردن کلاس، تمام میز و صندلی‌ها به یک سمت کلاس هل داده می‌شوند و نیمه‌ی خالی شده‌ی کلاس با جارو روفته و سپس کف و دیوارها با حوله‌ی دستی تمیز می‌شود. سپس میزها و صندلی‌ها به نیمه‌ی دیگر کلاس کشیده می‌شوند. در همان حال، تعدادی از دانش‌آموزان نیز مشغول تمیز کردن و حوله کشیدن روی میزها می‌شوند. هم‌زمان دانش‌آموزان دیگری، راهروها، راه‌پله‌ها و حتی سرویس‌های بهداشتی را تمیز می‌کنند و می‌شویند. در هیچ یک از این مراحل، نظارت مشهود و امر و نهی مسئولان مدرسه یا معلم مشاهده نمی‌شود. در این برنامه، دانش‌آموزان کاملاً خودکار و فعال مشغول کار هستند و با هم مشارکت دارند. حتی تعدادی از دانش‌آموزان

حیاط بزرگ مدرسه را که برگ درخت در آن ریخته است، با جارودستی بلند تمیز می‌کنند. کنار نرده‌ها و کنج‌ها را با جاروهای کوچک‌تر تمیز می‌کنند و خاک آن را با خاک‌انداز می‌گیرند. دیوارها و کف را حوله می‌کشند. در این مشارکت جمعی و آموزش سبک زندگی شور و حال وصف‌ناپذیری دارند، حتی گروهی قفسه‌های کتابخانه و میزها و زمین کتابخانه را هم تمیز می‌کنند. این برنامه در کل ۲۰ دقیقه طول می‌کشد. پخش آهنگ هم پایان برنامه و شروع کلاس‌های درس را اعلام می‌کند. در طول اجرای این برنامه، معلم کلاس درس را ترک نمی‌کند.

🔗 تشکیل کلاس و نحوه‌ی آموزش

پس از نواخته شدن آهنگ تشکیل کلاس، دانش‌آموزان بلافاصله سر کلاس

و در جای خود مستقر می‌شوند و رو به سوی تخته‌سیاه و معلم که کنار تخته‌سیاه ایستاده است می‌نشینند. دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم پس از زنگ پاکیزگی یک جلسه‌ی آموزشی و بقیه‌ی دانش‌آموزان دو جلسه‌ی آموزشی دارند و سپس به خانه می‌روند. معلمان چند ساعت پس از رفتن دانش‌آموزان هم در مدرسه حضور دارند و برنامه‌های آینده را تنظیم می‌کنند. ما از در انتهای کلاس وارد می‌شویم. حضور پنج نفره‌ی ما در کلاس برای دانش‌آموزان کاملاً عادی می‌نماید و حکایت از طبیعی بودن بازدید دارد. برخلاف ساعت قبل که موقع صرف غذا گاهی با رفتارهای کودکانه مواجه بودیم، اکنون دانش‌آموزان کاملاً منضبط و در برنامه‌ی آموزش و کلاس مشغول‌اند و کمتر به حضور ما توجه دارند. همه‌ی معلم‌ها در انتهای کلاس یک میز کار و روی دیوار مقابل تخته‌سیاه یک وایت‌برد دارند که روی آن برنامه‌ی آموزشی و طرح درس‌ها را می‌نویسند. وایت‌برد از نوشته‌های معلم پوشیده می‌شود. در جلوی کلاس، تخته‌سیاهی وجود دارد که تقریباً همه‌ی عرض کلاس را گرفته است. نوشتن معلمان روی تخته‌سیاه بسیار منظم و با برنامه است، به نحوی که نوشته‌ها، به ترتیب خاصی که قبلاً خود معلم برنامه‌ریزی کرده، نگاشته می‌شوند. تا پایان ساعت کلاس، همه‌ی نوشته‌هایی که اضافه می‌شوند، حفظ می‌شوند. به این ترتیب، دانش‌آموزان فرایند طی شدن و نوشتن مطالب را همواره دنبال می‌کنند و زنجیره‌ی مطالب را از دست نمی‌دهند. وقتی معلم مسئله‌ای را طرح می‌کند، ریاضی، اجتماعی یا ... چند دقیقه فرصت می‌دهد دانش‌آموزان به تنهایی فکر و مسئله را حل کنند. این زمان را با زمان‌سنجی که در اختیار دارد شروع می‌کند. در این هنگام، همه‌ی دانش‌آموزان به

۷ کتابخانه‌ی مدرسه

از کلاس درس بزرگ‌تر است؛ تقریباً دو برابر وسعت کلاس. کف سالن موکت است. احتمالاً برای اینکه فضای موسیقی بیشتر آکوستیک باشد. به همین دلیل، از ما خواسته شد دمپایی‌ها را هم از پا در آوریم. تعدادی چارپایه‌ی کوچک برای نشستن دانش‌آموزان وجود دارد که سبک هستند و به راحتی جابه‌جا می‌شوند.

در کنار سالن یک دستگاہ ارگ قرار دارد و معلم موسیقی در کنار ارگ دانش‌آموزان را رهبری می‌کند. ما در انتهای کلاس می‌ایستیم. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به احترام ما برگردند.

واژه‌ی دیدار معمول و خوشامدگویی ایرانی‌ها را می‌پرسد (سلام) و سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد همه به ما سلام کنند. (سلامی با لهجه‌ی ژاپنی). سپس به افتخار ما و همچنان رو به ما، با همراهی ارگ سرود می‌خوانند. پس از ادای احترام، به سمت معلم برمی‌گردند و به کار خود ادامه می‌دهند.

کتابخانه در مدرسه‌های ژاپن نقش مهمی دارد و گفته می‌شود دانش‌آموزان به همراه معلم بخشی از زمان آموزش را در کتابخانه صرف می‌کنند. ما در زمان فعالیت کتابخانه در این مدرسه نبودیم، اما در مدرسه‌ای دیگر شاهد فعالیت خیلی خوب دانش‌آموزان در کتابخانه بودیم.

دانش‌آموزان از یک‌سو دنبال اطلاعات و منابع مربوط به محتوای درسی و جست‌وجوی آن‌ها هستند و از سوی دیگر کتاب‌های مورد علاقه‌ی خودشان را انتخاب می‌کنند. از هر مدرسه، در مورد تعداد کتاب‌هایی که هر دانش‌آموز در سال می‌خواند، سؤال کردیم. آمار متفاوتی اعلام کردند، اما کمترین تعداد کتاب که هر دانش‌آموز در سال می‌خواند، ۵۰ جلد عنوان شد. در مدرسه‌ای دیگر تا ۱۱۰۰ جلد نیز گفته شد.

۸ کلاس موسیقی

موسیقی در کلاس مخصوصی آموزش داده می‌شود. سالن آموزش موسیقی

تنهایی مشغول حل مسئله می‌شوند. پس از پایان این زمان، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد مسئله را در گروه بررسی کنند. دانش‌آموزان بلافاصله گروه‌های چهارنفری تشکیل می‌دهند.

دو نفر کنار هم میزهایشان را به هم نزدیک می‌کنند و دو نفر جلویی هم صندلی خود را به عقب برمی‌گردانند. به تشخیص معلم، بچه‌ها چند دقیقه فرصت کار جمعی دارند. پس از اتمام زمان کار گروهی، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد همه با هم مسئله را بررسی کنند.

خودش هم روی تخته‌سیاه با مشارکت دانش‌آموزان گام به گام مسئله را پیش می‌برد و یک بار دیگر با مشارکت و مشورت همه‌ی دانش‌آموزان مسئله را حل می‌کند.

چند نکته‌ی مهم

- ۱ یادگیری در این برنامه فردی، گروهی و جمعی است.
- ۲ هیچ‌کس منتخب، برگزیده و برنده‌ی رقابت نیست.
- ۳ مشارکت در همه‌ی موضوعات درسی و تربیتی وجود دارد.
- ۴ دانش‌آموزان و معلم از وجود و حضور افراد بازدیدکننده متعجب نمی‌شوند. معلم به‌خاطر حضور دیگران دست و پای خود را گم نمی‌کند و از برنامه‌ی خود خارج نمی‌شود. بی‌اعتنا به همه‌ی اتفاقات، کار خودش را دنبال می‌کند.
- ۵ در هر کلاس قفسه‌هایی وجود دارند که جعبه‌هایی پلاستیکی شبیه زونکن، به تعداد دانش‌آموزان، روی آن‌ها قرار دارد. سوابق آموزشی و تربیتی هر دانش‌آموز در جعبه‌ی خودش نگهداری می‌شود. معلم در فرصت لازم به سوابق دانش‌آموز مراجعه می‌کند.
- ۶ معلم بر همه‌ی فعالیت‌ها نظارت و در همه‌ی آن‌ها حضور فیزیکی دارد.